

ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Автором розглядаються проблеми необхідності розробки комплексного системного підходу при проведенні сільськогосподарського страхування. Пропонуються напрямки для розробки комплексного страхування, що буде сприяти підвищенню сільськогосподарського виробництва.

The problems of the need of developing the complex systems approach with the conducting are examined by the author agricultural insurance. Directions for developing the complex insurance in the agriculture Are proposed, which will render assistance to increase of the agricultural production.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні, на сучасному страховому ринку України встановлюються світові стандарти й методики роботи. По мірі поглиблення процесу реформування в сільському господарстві України й появи потужного закордонного й вітчизняного фінансового інвестора, питання, які зв'язані зі страхуванням сільськогосподарських ризиків, будуть гостріше й актуальніше. Для становлення в Україні цивілізованої системи страхування сільського господарства необхідна розробка єдиної системи страхування сільськогосподарських ризиків, що включає розробку стандартних страхових продуктів для аграріїв і встановленні чітких єдиних процедур, якими б керувалися всі страхові компанії, що працюють по державній програмі субсидування страхування.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років Страхування є одним з ефективних інструментів стабілізації доходів сільськогосподарських виробників і сільського населення в цілому. У той же час є ряд важливих аспектів, які повинні бути враховані з метою успішного розвитку й функціонування як ринку страхування, так і аграрного сектору виробництва. Питання щодо страхування сільськогосподарських ризиків досліджені як вітчизняними, так і закордонними економістами, серед яких: С.С. Осадець, К.В. Шелехов, В.Д. Бідгаш, М.М. Александрова, В.В. Шахов, В. Фурман, У. Нелмен, А. Манес, Д.Д. Хемптон та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Представлені на страховому ринку України страхові продукти сільськогосподарського страхування не покривають саме ті ризики, у яких аграрії зацікавлені найбільше. Відсутня єдина об'єктивна система врегулювання збитків, що дає можливість страховикам маніпулювати при виплатах. Представники страхових компаній не досить навчені цьому виду страхування. Деякі страховики демпінгують страхові тарифи. На жаль, така стратегія, як і державні дотації в цьому виді страхування, не забезпечують розвитку сільськогосподарського виробництва як багаторічного бізнесу. Тому, перед науковими робітниками встає питання побудови моделі єдиної системи страхування сільськогосподарських ризиків.

Постановка завдання. Метою представленого дослідження є розгляд питань, пов'язаних з побудовою моделі єдиної системи страхування сільськогосподарських ризиків в Україні. На базі аналізу стану цього виду страхування, досліджень і публікацій у даній області, міжнародного досвіду – визначити існуючі проблеми та сформулювати завдання, щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування є одним з ефективним інструментом стабілізації доходів сільськогосподарських виробників і сільського населення в цілому. Однак стан даного виду страхування й стратегія його розвитку, як і державні дотації в цьому виді, не забезпечують розвитку сільськогосподарського виробництва як багаторічного бізнесу.

В Україні, ліцензії на страхування сільськогосподарських ризиків одержали більше 180 страхових компаній, однак у даному сегменті страхової діяльності активно працюють не більше 15 компаній. Як видно з наведених у табл.1 даних, незважаючи на ріст обсягів страхових премій в 2006 р. у порівнянні з 2005р. на 1 447.7 тис. грн. чи на 69.3%, вже у 2007 р. має місце значне їх падіння на 1 659.7 тис. грн. чи на 48% у порівнянні з 2006 р. Обсяг валових та чистих премій у 2007 р. значно нижче рівня 2005 р. Тобто, можна зробити висновок, що страхові премії по сільськогосподарському страхуванню мають тенденцію до значного зменшення. Розглядаючи їх питому вагу у преміях по страховому ринку в цілому треба підкреслити, що вони займають у продовж аналізованого періоду (2005-2007 рр) менше 1 % у загальному обсязі премій по ринку (0.01% у 2007 р.) [1].

За результатами 2005 року шість страхових компаній сформували приблизно 55% агро ризикового портфеля, що говорить про відсутність масштабного інтересу в роботі із сільськогосподарським сектором серед страховиків. Ці шість компаній пропонували різні страхові продукти, однак, в основному, концентрувалися на страхуванні стратегічних польових культур (пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник, рапс, жито й цукровий буряк). Невтішні підсумки роботи страхових компаній і в 2006 році. Сім компаній – "Оранта", ТАС, "Кредо-Класик", "Аска", "Аско-Донбас-Північний", "Еталон" і "Вексель" – зібрали більше 10 млн грн премій (35,3% від всіх платежів) і уклали 80% всіх договорів (1778). В 2006 році застрахована площа посівів сільгоспкультур збільшилася всього до 3,4% (в 2005 році – 2%). При цьому кількість компаній, що працюють на цьому ринку, виросло до 37 – один страховик у середньому застрахував 33 господарства загальною площею 18 тис. гектарів (1 га – 42,73 грн). Однак більш ніж у половині регіонів в 2006 році працювало тільки дві страхові компанії. У той же час в 2006 році аграрії почали страхувати культури, які раніше не страхувалися або страхувалися в невеликому обсязі, наприклад льон, цукровий буряк, кукурудзу й соняшник. Найбільша питома вага в страхуванні сільгоспкультур мали "сама рентабельна й примхлива культура" – рапс і пшениця (було застраховано 17,6% посівів рапсу й 7,6% пшениці) [2].

Таким чином, істотних змін у якісних і кількісних показниках страхування в 2006р. не відбулося. А от за результатами 2007р. падіння премій дуже значне. В 2007 році Кабмін установив для аграріїв 50-процентну компенсацію сплачених страхових премій за застраховані ризики загибелі врожаю сільськогосподарської продукції, передбачивши на цю мету в бюджеті 50 млн грн (у бюджеті 2006 – 10 млн грн).. Страховики вважають, що причина неефективності їхньої роботи викликана бюрократією при погашенні з бюджету частини коштів, витрачених аграріями на страховку, і небажанням сільських виробників страхувати свої ризики. За даними експертів обсяг ринку сільгоспстрахування в Україні сягає 1-2 млрд. грн. Ріст може бути забезпечений: розширенням присутності СК у регіонах, активізацією роботи з банками й правильним розрахунком ризиків у цьому виді страхування для зменшення його збитковості [3].

Збитковість страхових компаній у 2007 р. дуже значна. Рівень валових і чистих виплат становить 217.9% і 222.4% відповідно. Валові і чисті виплати у 2007 р. перевищили валові і чисті премії більше ніж вдвічі.

Заглядаючи в не дуже давню давнину, можна помітити, що в період Радянського Союзу й існування "Госстраха" сільгоспстрахування було обов'язковим видом і ним була охоплена більшість аграрних підприємств. Колгоспи й радгоспи платили премію по страхуванню врожаю, тварин і майна у встановлений термін як додатковий податок і "Госстрах" не потрібно було розвивати стратегію продажів цих продуктів. При цьому кожний підрозділ "Госстрах" в сільському регіоні мав в штаті сільськогосподарських фахівців (агронома й ветеринара) на випадок урегулювання збитків. І найважливіше, це те, що "Госстрах" мав статистичні дані по страхуванню врожаю й тварин у масштабі всієї країни.

Таблиця 1

Динаміка основних показників страхування сільськогосподарських ризиків в Україні
за 2005-2007 рр.
(таблиця побудована за даними Держфінпослуг по роках [3])

	2005р.	2006р.	2007р	Відхилення			
				2006/2005р.		2007/2006р	
				тис.грн.	%	тис.грн.	%
1. Валові премії тис.грн.	2 041.2	3 455.9	1 796.2	+1414.7	+69.3	-1 659.7	- 48.0
2. Питома вага в загальному обсязі премій по ринку в%	0.016	0.025	0.01	x	0.009	X	-0.015
3. Чисті премії тис.грн.	1 801.7	3 349.2	1 754.1	+1547.5	+85.9	-1595.1	- 47.6
4. Валові виплати тис.грн.	47.2	2 907.2	3 914.8	+2086.0	+442	+1007.6	+34.6
5. Чисті виплати тис.грн.	47.2	2 907.2	3 902.0	+2086.0	+442	+994.8	+34.2
6. Рівень валових виплат в %	2.3	84.1	217.9	x	+81.8	x	+133.8
7. Рівень чистих виплат в %	2.6	86.8	222.4	x	+84.2	x	+135.6

У сьогоденні умовах страхові компанії, утворені на основі колишнього «Госстраха» (Росгосстрах у Росії й Оранта в Україні) успадкували від свого попередника інфраструктуру регіональних представництв, фахівців у центральних і регіональних офісах, страхові продукти, зв'язки із клієнтами.

Однак вони не мають власного досвіду в розробці самих страхових продуктів. Представники українських страхових компаній намагаються копіювати закордонні зразки без обліку того, що ризики й законодавчі норми в кожній країні різні. Відсутність розуміння цього приводить до відсутності культури якісної розробки страхових продуктів. Крім цього, представники страхових компаній, щоб стимулювати виробників до покупки, найчастіше демпінгують тарифи по страхуванню сільськогосподарських ризиків. Тарифи теж установлюються «подешевше» і не відображають актуальної вартості ризику, що проявляється надалі для страхової компанії у високій збитковості портфеля.

Необхідно розуміти, що вартість будь-якого страхового продукту повинна спиратися на статистичні дані, що відображають природу ризику, і відповідають актуальним розрахункам страхових тарифів. А це вимагає значних фінансових і грошових інвестицій. Якщо говорити про страхування врожаю, то такими даними є врожайність культур (у регіоні, або господарстві) і метеорологічні дані (опади, температура, зафіксовані випадки граду й т.п.).

Розуміння загальних закономірностей і знання загальних правил сільськогосподарського страхування, вивчення закордонного досвіду, потрібно сполучити зі знанням специфіки локального ринку (території) і в такий спосіб знайти оптимальне рішення.

Стратегія розвитку системи аграрного страхування обговорюється в Україні вже більше 7 років, але система дотепер не створена.

За даними інформаційних джерел і експертів, однією з проблем програми субсидування страхових премій в Україні є недосконала система виділення страхових субсидій. Якщо в 2005-2006 роках рішення про виділення субсидій приймалося на рівні області, то в 2007 році кошти були розподілені по районах, де субсидії розподілялися спеціально створеними комісіями. У результаті в багатьох районах кошти залишилися

невикористаними, а підприємства в інших регіонах не змогли застрахувати посіви й одержати субсидію.

Розглядаючи проект постанови Кабінету Міністрів України про використання коштів державного бюджету на здешевлення вартості страхових премій по договорах страхування врожаю в 2008 році, необхідно відзначити, що документ передбачає ще більше звуження переліку сільськогосподарських культур, страхові премії по яких субсидуються державою при укладанні договору їхнього страхування (планувалося субсидіювати страхування тільки пшениці, жита, льна й цукрового буряка). Залишилися в документі й основні обмежуючі положення, які перешкоджають розвитку аграрного страхування в Україні, а саме: обмеження тарифної ставки 5%; відсутність чіткого визначення рівня франшизи, при якому страхові платежі можуть субсидіюватися; субсидування страхування тваринництва поки взагалі не передбачалося.

Таким чином, можна констатувати, що навіть при наявності державної компенсації сама система страхування сільгоспризиків залишається дуже недосконалою.

Проведене нами аналітичне дослідження страхування сільськогосподарських ризиків в Україні виявило існування цілого ряду проблем, а саме:

- пропонувані страхові продукти не покривають саме ті ризики, у яких аграрії зацікавлені найбільше;
- українські страховики не мають власного досвіду в розробці нових страхових продуктів даного виду й проведенні страхування;
- відсутні статистичні дані, що відображають природу ризику, і відповідні актуарні розрахунки страхових тарифів, розробка яких вимагає значних фінансових і грошових інвестицій;
- перелік сільськогосподарських культур, страхові премії по яких субсидіюються державою дуже обмежений;
- відсутнє субсидуванні страхування тваринництва;
- недосконала система виділення державою страхових субсидій;
- відсутня єдина об'єктивна система врегулювання збитків;
- інше.

Розглядаючи перераховані проблеми можна зробити висновок про те, що в Україні сьогодні відсутній системний підхід до розвитку даного виду страхування. Тому встає питання про розробку стандартних страхових продуктів для аграріїв і встановленні чітких єдиних процедур, який би керувалися всі страхові компанії, що працюють по державній програмі субсидування страхування.

Необхідність у цьому диктується й тим, що вже в 2007 році збитки аграріїв від несприятливих погодних умов склали більше 10 мільярдів гривень. Виробники сільськогосподарської продукції недобрали або втратили врожай зернових, технічних і олійних культур, овочів і фруктів від посухи, заморозків, граду, злив і інших ризикових подій. Більша частина постраждалих підприємств не страхували своє виробництво по різних причинах [4].

Розглядаючи досвід США, Канади, Іспанії й інших країн, необхідно відзначити, що держава субсидіює страхування більше 100-150 програм і з кожним роком кількість культур і страхових програм тільки збільшується, страховики пропонують десятки й сотні різних продуктів, що задовольняють потреби виробників у керуванні ризиками. З огляду на високу вартість статистичних даних і процесу розробки страхових продуктів у багатьох країнах держава робить (фінансова й організаційну) допомогу страховикам у розрахунку тарифів по аграрному страхуванню й допомагає в регулярному їхньому перегляді (мінімум раз в 3 роки) [5]. Крім цього розвинені ринки страхування сільськогосподарських ризиків містять у собі взаємодію не тільки страховика й сільгоспвиробника, а й таких суб'єктів ринку як андеррайтингові компанії, агенти й брокери. При цьому страхова й перестраховальна компанії забезпечують лише обсяг утримання ризиків і не витрачають ресурси на розвиток і підтримку сільськогосподарського портфеля. Навпроти, брокери, агенти й андеррайтингові

компанії спеціалізуються винятково на сільськогосподарському страхуванні. Саме андеррайтингова компанія займається розробкою страхових продуктів, виробленням умов страхування, щорічним підписанням договорів страхування й супутніх документів, виконує всі адміністративні функції по здійсненню страхування й урегулювання збитків. На додаток до цього андеррайтингова компанія надає високопрофесійні тренінги продавцям полісів, що допомагає брокерам одержати знання страхових продуктів. Андеррайтингова компанія постійно стежить за рівнем збитковості портфеля, вносячи зміни в тарифи й умови страхування, якщо збитковість піднімається за межі бажаного рівня. Ще однією функцією андеррайтингової компанії є встановлення й підтримка тривалих партнерських взаємин з перестраховувальними компаніями. Це важливий момент, тому що своєчасна наявність перестраховувального покриття є запорукою безпеки й упевненості страхової компанії. В Іспанії, США й Канаді, де найбільш розвинене мультрискове страхування врожаю (комплексне страхування, що може включати перелік з 5-15 ризиків), андеррайтингові агентства є або повністю, або частково державними [5]. Таким чином, держава допомагає побудувати систему страхування сільськогосподарських ризиків у країні.

У цей час ведуться розмови про створення подібних агентств у Росії й Україні. Але навіть при існуванні агентств, функціями яких, в основному, є створення й удосконалення продуктів, страховим компаніям потрібно піклуватися про розвиток продажів продуктів.

Далі необхідно також ураховувати споживчі особливості різних типів сільськогосподарських компаній України. Їх можна розділити на реформовані колгоспи й фермерські господарства різних розмірів. Серед реформованих колгоспів, що є зараз приватними підприємствами акціонерного й іншого типів, є як фінансово успішні, так і неуспішні підприємства. Вони, як правило, купують формальне страхування врожаю від вогню тільки на вимогу банку при одержанні кредиту. У категорії реформованих колгоспів є й успішні підприємства, які серйозно ставляться до ризику-менеджменту. Вони об'єктивно оцінюють свої виробничі ризики й готові купувати відповідну страховку, що покриває саме ті ризики, які найбільш імовірні в регіоні діяльності підприємства. Фермерські господарства, як підприємства, що належать одній родині, більше чутливі до виробничих ризиків, відповідно, більше зацікавлені в засобах захисту від них (до яких ставиться страхування). Однак, фермери більше консервативні у своїх витратах, тому будуть купувати тільки якісне страхування – покриття всіх важливих ризиків за помірну плату [5].

В Україні поки працюють тільки 4 субсидованих продукти по обмеженому переліку культур (мультиризик, індекс урожайності, повна й часткова загибель посівів озимих культур). Тарифні ставки по цих продуктах, по даних самих страховиків, для одного регіону по одній культурі й одному страховому продукту в різних компаній можуть бути в діапазоні від 0,2% до 12%. У такий спосіб для рішення існуючих проблем і розробки єдиної системи страхування сільськогосподарських ризиків необхідні зусилля багатьох сторін: держави, страховиків, сільгоспвиробників, науковців і ін. організацій.

На підставі всього вище викладеного й виділених нами проблем, представляється необхідним сформулювати завдання, у рішенні яких уже сьогодні є нагальна потреба:

1. Збір необхідної для актуарних розрахунків інформації про ризики в регіональному розрізі, по видах сільгосппродукції;
2. Розробка страхових тарифів;
3. Розробка страхових продуктів, які покривають саме ті ризики, у яких аграрії зацікавлені найбільше;
4. Внесення відповідних змін у закон;
5. Установлення чітких єдиних процедур, якими б керувалися всі страхові компанії, що працюють по системі державного субсидування страхування;
6. Розробка єдиної об'єктивної системи врегулювання збитків;
7. Розширення присутності страхових компаній у регіонах і активізація роботи з банками.

З огляду на високу вартість статистичних даних і процесу розробки страхових продуктів, страхові компанії повинні об'єднувати свої зусилля, а також шукати зовнішні

джерела фінансування (держава, технічні проекти допомоги, наукові інститути, перестраховальні компанії). Рішення перерахованих вище завдань дасть можливість не тільки розвитку сільськогосподарського страхування, але забезпечить розвиток і підйом сільськогосподарського виробництва в Україні.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведене нами аналітичне дослідження страхування сільськогосподарських ризиків в Україні виявило існування цілого ряду проблем, а саме:

– пропонувані страхові продукти не покривають саме ті ризики, у яких аграрії зацікавлені найбільше;

– українські страховики не мають власного досвіду в розробці нових страхових продуктів даного виду й проведенні страхування;

– відсутні статистичні дані, що відображають природу ризику, і відповідні актуальні розрахунки страхових тарифів, розробка яких вимагає значних фінансових і грошових інвестицій;

– перелік сільськогосподарських культур, страхові премії по яких субсидіюються державою дуже невеликої;

– відсутнє субсидування страхування тваринництва;

– недосконала система виділення державою страхових субсидій;

– відсутня єдина об'єктивна система врегулювання збитків;

– інше.

Розглядаючи перераховані проблеми можна зробити висновок про те, що в Україні сьогодні відсутній системний підхід до розвитку даного виду страхування. Тому встає питання про розробку стандартних страхових продуктів для аграріїв і встановленні чітких єдиних процедур, який би керувалися всі страхові компанії, що працюють по державній програмі субсидування страхування.

Для рішення поставленого питання нами сформульовані наступні завдання:

1. Збір необхідної для актуальних розрахунків інформації про ризики в регіональному розрізі, по видах сільгосппродукції;

2. Розробка страхових тарифів;

3. Розробка страхових продуктів, які покривають саме ті ризики, у яких аграрії зацікавлені найбільше;

4. Внесення відповідних змін у закон;

5. Установлення чітких єдиних процедур, якими б керувалися всі страхові компанії, що працюють по системі державного субсидування страхування;

6. Розробка єдиної об'єктивної системи врегулювання збитків;

7. Розширення присутності страхових компаній у регіонах і активізація роботи з банками.

Рішення перерахованих вище завдань може бути досягнуто тільки за допомогою залучення широкого кола фахівців і держслужбовців, це надасть можливість не тільки розвитку сільськогосподарського страхування, але й забезпечить розвиток і підйом сільськогосподарського виробництва в Україні.

Література

1. Страховий ринок України 2006 / Щорічник. – Київ: Альманах, 2006 р.
2. Страховий ринок: 2006 р. // Dokument HTML. – <http://www.dfp.gov.ua>.
3. Страховий ринок: 2007р. // Dokument HTML. – <http://www.dfp.gov.ua>.
4. Проект постанови КМУ «Про використання коштів державного бюджету на здешевлення вартості страхових премій по договорах страхування врожаю в 2008 році» // Dokument HTML. – <http://me.kmu.gov.ua>.
5. Особливості страхування сільськогосподарських компаній України // Dokument HTML. – <http://www.agroinsurance.com>.